

tidsskrift *sb.*, -et, -er, i sms.
 tidsskrift- el. tidsskrifts-, fx
 tidsskrift(s)artikel.

tidsspild *sb.*, -et el. tids-

spilde *sb.*, -t.

Nyt fra **Sprognævnet**

spørgsmål, *bf.* pl. ene

tidsstemple *vb.*, -ede.

tidsstempling *sb.*, -en, -er.

Majonæsekrigen 25 år

Af Henrik Galberg Jacobsen

Der er lang tradition for ortografiske stridigheder eller såkaldte retskrivningskrige i Danmark. Den første fandt sted i slutningen af 1600-tallet med deltagelse af bl.a. sprog- og folkeviseforskeren Peder Syv og præsten og den senere biskop Henrik Gerner. Peder Syv gik ind for at man skulle skrive som man taler, og ville bl.a. have at fremmedord der var indgået i dansk, også skulle staves på dansk, fx *Filosof*. Henrik Gerner mente at man tværtimod skulle tale som man skriver – og i øvrigt skrive som traditionen fordrede, og bevare oprindelige stavemåder af fremmedord som fx *Philosoph*. Og det har siden da været hovedpositionerne i retskrivningsdiskussionen i Danmark. Den ene fløj, reformfløjen, har talt for ændringer i retskrivningen så stavemåden i større eller mindre grad nærmede sig udtalen. Og den anden fløj, traditionsfløjen, har til gengæld argumenteret for at man i hovedsagen skulle fastholde de hævdundne stavemåder, også selvom de ikke længere svarede til udtalen.

Den indtil videre sidste retskrivningskrig i Danmark udspillede sig for 25 år siden, nemlig i sommeren og efteråret 1985. Jeg ser i denne forbindelse bort fra de spredte kommatræfninger der under betegnelsen *kommatræfningen* fandt sted i årene 2000-2003 (se nærmere sidst i artiklen). Hovedkombattanterne var på den ene side Dansk Sprognævn anført af nævnets daværende formand, professor Erik Hansen, og på den anden side undervisningsminister Bertel Haarder sekunderet af kulturminister Mimi Stilling Jacobsen. Retskrivningskrigen i 1985 blev i høj grad ført i medierne og havde i det hele taget en intens pressedækning, og den fik snart sit eget navn: *majonæsekrigen*. Her er en kort beretning om dens forløb.

Majonæse og andre madord og "hadord"

I sommeren 1985 var Dansk Sprognævn ved at have et manuskript klar til en ny Retskrivningsordbog der skulle afløse den gamle >

ordbog fra 1955. Den nye ordbog havde været ventet med længsel i flere år, og en journalist fra Ritzaus Bureau interviewede i begyndelsen af juni Sprognævnets formand om de planlagte ændringer i ordbogen. Ritzau udsendte et telegram med interviewet, der blev gengivet i flere dagblades søndagsudgaver 9. juni 1985. Og kort tid efter var *majonæsekri-gen* i gang, opkaldt efter den af de planlagte ændringer som pressen (og senere politikere) især hæftede sig ved, nemlig planen om at tillade den fordanskede skrivemåde *majonæse* ved siden af den traditionelle franske, *mayonnaise*.

Specielt dette eksempel og enkelte andre planlagte ændringer i stavningen af nogle madord gav læserne indtryk af at der var tale om en retskrivningsreform der i udstrakt grad ville give folk lov til at ”skrive efter ud-talen”. Erik Hansen opstillede senere på året i artiklen ”Tolv ord, der rystede Danmark” en ”hadliste” med de 12 nystavninger der primært leverede brændstof til læserbrevs-skribenternes forargelse og vrede:

konjak, krem, majonæse, paj, remulade, re-surse, risalamande, rostbøf, spagetti, vanilje, wienersnitzel, jogurt.

Og der var vel at mærke tale om former som ikke skulle erstatte de traditionelle former, *cognac, creme, mayonnaise, pie* osv., men som blot skulle indføres som tilladte skrivemåder ved siden af de gamle.

Fra aviserne til Folketinget

Sprognævnet havde i maj 1985 haft et møde med repræsentanter for nævnets ministerium, Kulturministeriet, om en eventuel mi-

nisteriel godkendelse af manuskriptet til den nye Retskrivningsordbog. Efter mødet skrev nævnet til ministeriet at ændringerne i den nye Retskrivningsordbog alle måtte anses for at være af ikke-principiel karakter, og at nævnet derfor ikke havde nogen retskrivningsændringer at forelægge for ministeriet. Sprognævnet henholdt sig her til at Kulturministeriet tidligere havde fastslået at nævnet kunne foretage ændringer af ikke-principiel karakter uden at forelægge dem for ministeriet.

Kulturministeriet tog i et brev i starten af juni Sprognævnets meddelelse til efterretning, og nævnet behøvede således ikke yderligere godkendelse inden manuskriptet kunne leveres til sætning og trykning. På grund af avisdebatten efter Ritzaus telegram og ”for at undgå misforståelser” skrev Sprognævnet dog i midten af juni igen til Kulturministeriet og pointerede at staveændringerne i den nye Retskrivningsordbog var ”relativt få og beskedne”. Derudover angik de næsten kun enkeltord og ikke mere generelle retskrivningsregler og var således ”af ikke-principiel karakter”.

Debatten fortsatte imidlertid og bredte sig fra aviserne til Folketinget. Her stillede det radikale folketingsmedlem Arne Stinus i juli måned et skriftligt spørgsmål til undervisningsminister Bertel Haarder:

Vil ministeren overveje en indgriben over for Dansk Sprognævns planlagte og i pressen meget omtalte udgivelse af en ny retskrivningsordbog med henblik på at hindre den totale forvirring med hensyn til dansk retskrivning, der på forhånd synes at skulle blive det væsentligste resultat af den plan-

lagte retskrivningsreform?
(*Folketingstidende 1984-85, spalte 11753-11754*).

Ministerielt indgreb – fokus på dobbeltformer

Med Arne Stinus' spørgsmål til Bertel Haarder var nu også Undervisningsministeriet inddraget i sagen, og Kulturministeriet bad Sprognævnet om en redegørelse for de påtænkte ændringer. Nævnet leverede en skriftlig redegørelse i slutningen af juli og fik desuden lejlighed til mundtligt at uddybe sine synspunkter på et møde en måneds tid senere med kulturminister Mimi Stilling Jakobsen og undervisningsminister Bertel Haarder. Begge ministre var dog stadig betænkelige ved de påtænkte ændringer, og efter mødet henstillede de til nævnet ”at overveje, om der ville kunne ske en begrænsning af antallet af indførte dobbeltformer”. De pegede specielt på at ord af typen *gymnasie*, *ministerie*, *seminarie* med endelsen *-ie* (som nævnet havde tænkt sig at indføre ved siden af *gymnasium* osv. med endelsen *-ium*) burde tages op til fornyet overvejelse.

Sprognævnet drøftede derefter de to ministres henstillinger og gav i et brev i september tilsagn om at nævnet under indtryk af mødet med ministrene ville lade former som *gymnasie* vente et stykke tid. På den måde ville antallet af dobbeltformer blive reduceret med ca. 70. Derudover var Sprognævnet indstillet på at lade være med at indføre yderligere et antal af de planlagte rent ortografiske dobbeltformer, dvs. valgfri former der kun staves forskelligt (fx *hefte/hæfte*), og som ikke også udtales forskelligt (som fx *bevilge/bevillige*). Ministrene kvitterede for nævnets positive

tilsagn, som de begge fandt ”meget tilfredsstillende”.

På et Sprognævnmøde i oktober 1985 vedtog man så at reducere antallet af dobbeltformer med i alt ca. 115. Af disse fremkom som nævnt ca. 70 ved at sideformerne *akvarie*, *auditorie*, *gymnasie*, *laboratorie*, *ministerie* osv. blev udskudt til en senere udgave af ordbogen. – I dag, 25 år senere, står de stadig uden for den officielle retskrivning. Men der arbejdes i Sprognævnet for at få lidt over halvdelen af dem sidestillet med de traditionelle former i den næste udgave af ordbogen; se nærmere i Jørgen Schacks artikel ”Skal vi have former af typen *gymnasie* i Retskrivningsordbogen?”.

De øvrige ca. 45 reduktioner angik for størstedelens vedkommende også fremmedord. I nogle tilfælde beholdt man blot de gamle former, fx *bejdse*, *bluff*, *markis*, og lod være med at indføre de påtænkte nye: *bejse*, *bluf* og *marki* (*bluf* blev dog indført som sideform i 2001). I andre tilfælde lod man de nye former træde ind som eneformer, fx *krebinet*, *mad-ding*, *spontanitet*, og droppede helt de gamle: *crepinette*, *mading*, *spontaneitet*.

De prominente madord fra Erik Hansens ”hadliste”, *majonæse*, *rostbøf*, *remulade*, *konjak*, *krem*, *paj*, *vanilje* osv., pillede man derimod ikke ved. Her indførte Sprognævnet som planlagt de fordanskede stavemåder som nye valgfri former i 1986-ordbogen ved siden af *mayonnaise*, *roastbeef*, *remoulade*, *cognac*, *creme*, *pie*, *vanille* osv. (*risalamande* dog som eneform). Ved den seneste justering af stavemåder i 2001 røg *konjak*, *krem* og *paj* dog ud igen, mens omvendt *vanilje* fordrev *vanille* og nu står tilbage som eneform.

O.k. fra ministrene

Sprognævnets vedtagelser blev sendt til Mimi Stilling Jakobsen og Bertel Haarder den 13. november 1985, og den 22. november kom der telefonisk besked om at de to ministre nu havde talt sammen om Sprognævnets ændringsliste og havde besluttet ikke at foretage sig yderligere i sagen. Diskussionen i pressen fortsatte nogen tid endnu og blussede op igen da den nye Retskrivningsordbog udkom i september 1986, indeholdende bl.a. den nyoptagne stavemåde *majonæse*. Men i princippet var majonæsekrigen slut i november 1985 med Sprognævnets relativt beskedne reduktion i antallet af planlagte dobbeltformer og med kulturministerens og undervisningsministerens accept af denne reduktion.

Derefter var der fred og ingen fare indtil Sprognævnet i 1996 stak næsen frem igen, denne gang med nyskabelsen *nyt komma* ("enhedskomma") i stedet for det gamle pau-sekomma og ved siden af det traditionelle grammatiske komma ("kryds og bolle-kommaet"). Sprognævnet anbefalede tilmed det nye kommasystem frem for det traditionelle, og nævnets kommainitiativ kom da også til at give anledning til en række komma-træfninger i årene 2000-2003. – Men det er en anden historie, som kan læses i afsnittet "Kommakrig, kommafusion og kommafred (1989-2005)" i *Ret og Skrift*, 2010, s. 241-245.

Majonæsen på vippen?

Den fordanskede stavemåde *majonæse* kom som nævnt med i Retskrivningsordbogen i 1986 og blev ligestillet med den oprindelig franske form *mayonnaise*. Den nye stavemåde må altså vente med at fejre sit 25-års-jubilæum til september næste år.

Det bliver så spændende at se om *majonæse* kan bevare sin plads i den næste udgave af Retskrivningsordbogen. I sprogbogen er der ingen tvivl om at det er den gamle eneform, *mayonnaise*, der er den dominerende. Jørgen Nørby Jensen fra Sprognævnet har for nylig tjekket pressens valg af stavemåde og har konstateret at den franske form, *mayonnaise*, bruges 8 af 10 gange i dagspressen. Slår man efter i KorpusDK (og ser bort fra de tekster der kun handler om stavemåden af ordet og ikke om selve cremen eller dressing), er forholdet det at den franske form *mayonnaise* (herunder den ret almindelige halvfranske stavfejl *mayonaise*) står for 9 ud af 10 forekomster. Og da Henrik Selsøe Sørensen fra Handelshøjskolen i København for knap 10 år siden undersøgte brugen af de forskellige stavemåder på Google på danske servere, var resultatet at 84 % skrev *mayonnaise*, mens hele 12 % forsøgte sig med *mayonaise* (og andre fejlskud, fx *mayonæse* og *majonaise*) – og kun 4 % ramte den fordanskede form *majonæse* rent. Så oddsene for *majonæse* er ikke de bedste.

Det vil være vemodigt og ærgerligt hvis en i øvrigt fornuftig stavemåde som *majonæse* glider ud af den officielle retskrivning. Ligesom det var ærgerligt at den fornuftige form *sejsten* blev droppet i 1892 efter knap tre år som afløser for den stærkt uregelmæssige stavemåde *seksten*. Hvis der en dag etableres en særlig niche for den ortografiske kulturarv i den danske sproghistorie, bør såvel *majonæse* som *sejsten* være selvskrevne til en plads.

Litteratur

Galberg Jacobsen, Henrik: *På sproglig grund. Dansk Sprognævn fra a til å 1955-2005*. Syddansk Universitetsforlag, 2005 (Dansk Sprognævns skrifter 35), s. 115-118 (afsnittet "Majonæsekrigen").

Galberg Jacobsen, Henrik: *Ret og Skrift. Officiel dansk retskrivning 1739-2005*, bind 1-2. Syddansk Universitetsforlag, 2010 (Dansk Sprognævns skrifter 42), s. 228-230 (afsnittet "Majonæsekrigen (1985)").

Hansen, Erik: "Tolv ord, der rystede Danmark". *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*, 1985, s. 420-425.

Haarder, Bertel: "Skal vi have sprogrøgt?". *Mål & Mæle*, 28. årg., nr. 3-4, dec. 2005, s. 17-19.

Nørby Jensen, Jørgen: "Majonæsekrigen 25 år efter". *Morgenavisen Jyllands-Posten* 24.7.2010, Kultur, s. 8.

Schack, Jørgen: "Skal vi have former af typen *gymnasia* i Retskrivningsordbogen?". *Nyt fra Sprognævnet* 2009/4, s. 20-23 (ligger også på www.dsn.dk).

Selsøe Sørensen, Henrik: "Bærnæse mfl.". Henrik Galberg Jacobsen og Jørgen Schack (red.): *Ord*

Henrik Galberg Jacobsen (f. 1944) er professor i nordiske sprog ved Syddansk Universitet. Han var medlem af Dansk Sprognævn 2000-2005 og var ansat i nævnet 1972-1999, således også under majonæsekrigen.

til Arne Hamburger på ottiårsdagen 11. juli 2001 (Dansk Sprognævns skrifter 31), s. 36-38.

Artiklen er en bearbejdet version af afsnittet om majonæsekrigen i min disputats *Ret og Skrift*, der mht. det aktuelle emne byggede på et tilsvarende afsnit i *På sproglig grund* (se nærmere i litteraturlisten). Begge de nævnte afsnit, specielt det i *Ret og Skrift*, indeholder til forskel fra artiklen her i *Nyt fra Sprognævnet* detaljerede og præcise kildehenvisninger og datoer for de enkelte breve og begivenheder der er omtalt i artiklen.

Spalteplads til bandeord

Af Marianne Rathje

"Da jeg var yngre, var det ikke god tone at benytte sig af bandeord i avisartikler. Normer ændres, men kan det virkelig passe, at det er et plus, når en udtalelse eller en mening garneres af bandeord?" (Dagbladet Ringkøbing-Skjern 15.7.2009).

I aviserne kan man finde en del eksempler på læserbreve som det nævnte hvori der klages over bandeord i avisspalterne. Læserne mener ikke at bandeord hører hjemme i aviser, og det antydes at bandeord i spalterne er blevet et hyppigere fænomen i nutidens aviser end det var førhen. >

I denne artikel undersøger jeg hvor udbredt en tendens bandeord i danske aviser er, og om bandeordene er blevet mere almindelige med tiden. Jeg ser også på om der er bestemte varianter eller typer af bandeord som er særligt populære, om der er aviser der har mere spalteplass til bandeord end andre, og om aviserne oftest bruger bandeord når de citerer kilder, eller om det især forekommer når avisskribenten udtrykker sin egen holdning.

Bandes der i aviserne?

Jeg har i avisdatabasen Infomedia undersøgt følgende aviser for artikler med bandeord: Ekstra Bladet, B.T., Politiken, Berlingske Tidende, Information, Jyllands-Posten, MetroXpress, Urban og lokalaviser fra hele landet (fx Horsens Posten, Randers Onsdag og Hille-rød Avis, i alt 268 lokalaviser). I alt er tæt ved 1 mio. avisartikler undersøgt for bandeord (961.249 artikler). De bandeord der specifikt er blevet undersøgt i aviserne, er: *fuck, fucking, sgu, shit, for fanden, pokkers, for satan, kraftedeme, pis, for pokker, for helvede, fand(e)me, sat(e)me, damn, crap, scheisse*. Som bandeord regnes ord og udtryk der refererer til noget som er tabu i den kultur sproget bruges i (fx sex, religion og kroppens affaldsprodukter), ordene skal ikke forstås bogstaveligt (*lort!* henviser altså *ikke* til noget der udledes bag lukkede toiledøre), ordene bruges til at udtrykke følelser og holdninger med, men de bruges *ikke* om personer (dvs. skældsord som fx *luder* og *idiot* er ikke bandeord).¹

1 Hvad angår udtrykkene *fuck* og *pis*, har jeg dog taget alle forekomster med, fordi det var for omstændeligt at skelne mellem den konkrete brug (dvs. *pis* som slangudtryk for urin og *fuck* som verbum rettet mod personer som i fx udtrykket "fuck dig") og bandeordsbrugen.

Optællingen af bandeord viser at der i 2009 (136.187 avisartikler) kunne læses et eller flere af de undersøgte bandeord i 6 % af artiklerne i de pågældende aviser. Det kan være svært at afgøre om dette antal er højt eller lavt, eftersom der ikke findes tilsvarende undersøgelser af bandeord i skriftsprog som vi kan sammenligne med.² Resultatet kan dog bruges dels til at se på om nogle aviser har flere bandeord i spalterne end andre, dels til at se om der har fundet en udvikling sted gennem tiden.

Uartige Ekstra Bladet og dydige Jyllands-Posten

Ekstra Bladet tør hvor andre tier – også på bandeordsfronten: Hele 21,2 % af Ekstra Bladets artikler fra 2009 indeholder bandeord. Der bandes altså i mere end en femtedel af alle Ekstra Bladets artikler fra dette år (se tabel 1).

Avis	Artikler med bandeord
Ekstra Bladet	21,2 %
Politiken	12,9 %
Urban	12,0 %
MetroXpress	11,3 %
Information	9,1 %
B.T.	8,6 %
Berlingske Tidende	3,7 %
Lokalaviser	3,5 %
Jyllands-Posten	2,0 %

Tabel 1: Den procentvise andel af artikler med bandeord fordelt på aviser.

2 En undtagelse er de britiske forskere McEnery & Xiao (2004) der har undersøgt frekvensen af *fuck* og *fucking* i et britisk korpus (BNC) indeholdende bl.a. skriftlige kilder, men i den pågældende undersøgelse er bandeordene udregnet ift. antal ord, ikke ift. antal artikler som i nærværende undersøgelse (en udregning af bandeord ift. antal ord i Infomedia ville være overordentlig tidskrævende, men til gengæld undgår man at en artikel med mange forekomster af det samme udtryk skævvrider resultatet).

Færrest bandeord finder man i Jyllands-Posten, hvor der kun bandes i 2 % af artiklerne i 2009, så hvis læsere vil undgå bandeord i avisen, skal de abonnere på Jyllands-Posten og holde sig fra Ekstra Bladet.

Er det blevet værre?

Ser man på aviserne fra de sidste fem år, altså i perioden 2005-2009, er der sket en stigning i brugen af de pågældende bandeord: I 2005 indeholdt 3,8 % af alle avisartikler bandeord, mens der i 2009 altså var bandeord i 6 % af alle artikler i de undersøgte aviser. Den største stigning i perioden er sket i gratisaviserne MetroXpress og Urban, hvor der i 2005 kun optrådte bandeord i hhv. 1,1 % og 3,1 % af artiklerne, mod hele hhv. 11,3 % og 12,1 % i 2009.

Fire af de undersøgte aviser kan man i Infomedia finde oplysninger om 15 år tilbage i tiden, nemlig fra 1994 til i dag. I alle disse aviser forekommer en procentuel stigning i artikler med bandeord (se tabel 2).

Avis	% af artikler i 1994	% af artikler i 2009
Ekstra Bladet	16,9 %	21,2 %
Politiken	5,1 %	12,9 %
B.T.	4,9 %	8,6 %
Berlingske Tidende	2,1 %	3,7 %
I alt i disse aviser	5,6 %	10 %

Tabel 2: Den procentvise andel af artikler med bandeord over tid i de fire aviser.

I alt er andelen af artikler med bandeord næsten fordoblet fra 1994 til 2009 – så hvis læserne har en fornemmelse af at bandeord er blevet hyppigere i aviserne, er det rigtigt.

Hvilke bandeord er mest populære?

Sgu er det mest anvendte bandeord i aviserne. Det bruges i 40,7 % af artiklerne med bandeord i 2009 (se tabel 3).

Bandeudtryk	% af artikler med bandeord i 2009
<i>sgu</i>	40,7 %
<i>fuck</i>	10,6 %
<i>findme</i>	10,1 %
<i> fucking</i>	8,0 %
<i>pis</i>	5,5 %
<i>for pokker</i>	4,8 %
<i>pokkers</i>	4,6 %
<i>shit</i>	3,7 %
<i>for fanden</i>	3,5 %
<i>for helvede</i>	3,4 %
<i>for satan</i>	1,5 %
<i>kraftedeme</i>	1,4 %
<i>satme</i>	1,3 %
<i>damn</i>	0,4 %
<i>crap</i>	0,4 %
<i>scheisse</i>	0,1 %

Tabel 3: Bandeordsvarianternes procentvise andel af artikler med bandeord i 2009.

Det engelske *fuck* er det næstmest anvendte bandeord (10,6 %), med den engelske lillebror *fucking* (8 %) lige i hælene sammen med det gamle danske udtryk *findme* (10,1 %). *Fuck* og *fucking* har forskellige funktioner i sætningen, *fuck* bruges som udråb ("fuck!"), *fucking* som forstærker ("Det var fucking hårdt!"), men slår man de to varianter sammen, udgør de hele 18,6 % af alle artiklerne med bandeord.

Ser man på *fuck* og *fucking* i aviserne for 15 år siden (i 1994) og sammenligner med de samme aviser i 2009, er både *fuck* og *fucking* blevet mere udbredte udtryk med tiden: *Fuck* blev anvendt i 4,7 % af bandeordsartiklerne i 1994 mod 9,2 % i 2009, og *fucking* blev brugt i 1,5 % af bandeordsartiklerne i 1994 mod >

7,5 % i 2009. I en undersøgelse hvor man sammenlignede bandeord i unges talesprog i 1995 og 2005 (Stæhr & Møldrup 2005), var *fuck* mere end 20 gange så frekvent i 2005 end 10 år tidligere. *Fuck* er altså en stadig hyppigere gæst i både avisspalter og i unges talesprog.

Religion, sygdom og kroppens nedre funktioner

Man kan opdele bandeord i tre overordnede grupper ud fra hvilket tabuområde udtrykkene refererer til. Traditionelt kommer bandeordene fra de tre hovedgrupper ”religion” (i denne undersøgelse *sgu, for fanden, for satan, for helvede, satme, fandme og damn*), ”sygdom” (i denne undersøgelse *kraftedeme, pokkers og for pokker*) og ”kroppens nedre funktioner” (i denne undersøgelse *fuck, fucking, shit, pis, crap og scheisse*). Generelt er der i aviserne flest religiøse bandeudtryk (62,6 %), dernæst udtryk der refererer til kroppens nedre funktioner (28,4 %), og forholdsvis få udtryk der kan forbindes med sygdom (9,4 %).

Når man sammenligner fordelingen af bandeordstyper i aviserne over tid, tegner der sig et billede af en udvikling i retning af flere bandeord fra ”kroppens nedre funktioner” og en udvikling væk fra bandeord fra det religiøse område og sygdomsområdet. Som nævnt er det kun aviserne Ekstra Bladet, B.T., Politiken og Berlingske Tidende der findes i Infomedia 15 år tilbage i tiden, men sammenlignes disse aviser i 1994 og 2009, fremkommer et billede af bandeordstypen ”kroppens nedre funktioner” i vækst – på bekostning af de to øvrige bandeordstyper (se tabel 4).

Bandeordstype	1994	2009
Religion	72,6 %	66,1 %
Sygdomme	13,0 %	8,4 %
Kroppens nedre funktioner	14,4 %	25,5 %

Tabel 4: Den procentvise fordeling af bandeordstyper over tid.

Den samme tendens blev også fundet i den nævnte undersøgelse af unges bandeord i talesprog: I 1995 udgjorde bandeord fra tabuområdet ”kroppens nedre funktioner” 24,8 % af det samlede antal bandeord, mens denne bandeordstype 10 år senere udgjorde 41,5 % (Stæhr & Møldrup 2005). Det tyder altså på at bandeord fra tabuområdet ”kroppens nedre funktioner” er i vækst i såvel talesprog som skriftsprog.

Traditionelle Ekstra Bladet og moderne gratisaviser

Aviserne har forskellige ”bandeordsprofiler” når man ser på hvilke typer og varianter der er typiske for hver avis (se tabel 5).

Avis	Religiøse	Sygdomme	Kroppens nedre funktioner
Ekstra Bladet	73,6 %	6,5 %	19,9 %
B.T.	66,7 %	7,2 %	26,1 %
Politiken	62,1 %	9,3 %	28,6 %
Berlingske Tidende	53,8 %	13,2 %	32,9 %
Information	52,3 %	9,4 %	38,3 %
Jyllands-Posten	53,9 %	13,1 %	33,0 %
MetroXpress	55,2 %	8,2 %	36,6 %
Urban	60,3 %	2,7 %	37,0 %
Lokalaviser	60,3 %	12,9 %	26,8 %
I alt	62,2 %	9,4 %	28,4 %

Tablet 5: Den procentvise fordeling af bandeordstyper på aviser.

Bortset fra Politiken og B.T. som stort set er gennemsnitlige både hvad angår typer og varianter, kan tre bandeordsprofiler skitseres: *den traditionelle* (Ekstra Bladet), *de moderne* (Information og gratisaviserne Urban og MetroXpress) og *de pæne* (Berlingske Tidende, Jyllands-Posten og lokalaviserne).

Ekstra Bladet er som nævnt den avis hvori der bandes mest – til gengæld er det ikke de moderne og ungdommelige bandeord³ fra tabuområdet ”kroppens nedre funktioner” der bruges mest, men de gode gamle bandeord som vi har haft i dansk i flere hundrede år. Ekstra Bladet er således den avis med procentuelt flest religiøse bandeord, og omvendt den avis med den laveste andel af kroppens nedre funktioner-bandeord. Desuden er Ekstra Bladet den avis der bruger *fuck*, *fucking* og *shit* i færrest artikler. Ekstra Bladet er altså den mest traditionelle, eller gammeldags, avis når det gælder bandeord.

Moderne eller ungdommelige aviser må derimod Information, Urban og MetroXpress siges at være når det gælder bandeord, efter-

som det er i disse tre aviser man finder den højeste andel af kroppens nedre funktioner-bandeord. Desuden er Information den avis med den laveste andel af de (gamle) religiøse bandeord, og Urban er avisen med den laveste procentuelle mængde af sygdomsbandeord, som den unge generation i flere undersøgelser har vist sig ikke at bruge (Rathje 2010, Stæhr & Møldrup 2005). Herudover har Urban den højeste andel af artikler med bandeordet *fuck*, MetroXpress den højeste andel af *fucking*, og Information den højeste andel af artikler med *pis* og *shit* – altså er de engelske og fækale/seksuelle bandeord i høj kurs i disse aviser.

I Berlingske Tidende, Jyllands-Posten og lokalaviserne er til gengæld sygdomsbandeord som *pokkers* og *for pokker* populære. Således er disse aviser dem der procentuelt indeholder flest artikler med denne type bandeord, og desuden er Berlingske Tidende den avis med den højeste andel af bandeudtrykket *pokkers*, og Jyllands-Posten og lokalaviserne har den højeste andel af udtrykket *for pokker*. I en undersøgelse af bandeord i børnefernysyn (Rathje 2009a) viste bandeudtryk med *pokker* sig at være det eneste

3 En undersøgelse (Rathje 2010) har vist at det især var karakteristisk for unge at bruge bandeord fra tabuområdet ”kroppens nedre funktioner”.

”ægte” bandeudtryk, resten var omskrivninger som fx *for katten* i stedet for *for satan*, så man kan betragte bandeudtryk med *pokker* som så salonfæhige at de nærmer sig de såkaldt omskrevne bandeord. Den hyppige brug af udtryk med *pokker* i Jyllands-Posten, Berlingske Tidende og lokalaviserne, sammenholdt med at de tre aviser også er dem der i det hele taget bander mindst, gør at man må betegne Berlingske Tidende, Jyllands-Posten og lokalaviserne som de pæne drenge i klassen.

Kildens eller skribentens bandeord?

Virksomheden Infomedia lavede i foråret 2010 en opgørelse over bandeordsbrug i aviserne. Opgørelsen er problematisk, bl.a. fordi der kun ses på hvor mange artikler der bandes i, ikke hvor mange bandeordsartikler der er i forhold til artikler uden bandeord, men Infomedias optælling afstedkom denne udtalelse på Berlingske.dk:

”Berlingske Tidende har ikke en bandeoplytning, oplyser chefredaktør Tom Jensen:

- Men vi har en holdning til, at vi ikke bander i vores journalistik generelt. Med mindre det er strengt nødvendigt i forhold til det journalistiske budskab eller udtryk. Det kan være et teaterstykke eller musik, der indeholder bandeord, eller det kan være en kilde, der siger noget, hvor bandeordet understreger betydningen.”

(Berlingske.dk, 24.2.2010)

Sådan sagde altså en chefredaktør da han blev konfronteret med at der er bandeord i aviserne. Men stemmer dette udsagn nu

også overens med virkeligheden? Tilhører bandeordene de interviewede kilder, eller er gengivelser af bandeord brugt i kulturelle produktioner, som fx musik og teater?

For at gøre opgaven med at finde bandeordets ejermand overkommelig har jeg valgt at se nærmere på et bestemt bandeord, nemlig *fuck*, i 2009 – i alt 872 artikler. Jeg har indledt forekomsterne af *fuck* i tre overordnede grupper ift. hvordan bandeordet fremstilles: som *materialiter* (dvs. ordet som sprogligt udtryk), *citater* eller *skribentens ”eget” udtryk*.

Det nedenstående er et eksempel på *fuck* brugt materialiter:

”Ordet fuck er et af de mest interessante og farverige ord i det danske sprog, og danskerne bruger det i uforlignelig mange situationer” (Anders Lund Madsen, Jyllands-Posten, 29.6.2009)

Denne kategori indeholder artikler hvor *fuck* bruges i betydningen ’ordet *fuck*’, ofte markeret med anførelsestegn/kursiv. Disse forekomster af *fuck* er fremstillet som neutrale gengivelser af et sprogligt udtryk.

Kategorien ”citater” dækker artikler med forskellige former for demonstration af hvad nogen har sagt, tænkt eller skrevet (Rathje 2009b), fx:

»Testen lyste bare klart positiv, og jeg sad bare på toilettet og tænkte: »Fuck, fuck, ... fuck ««, fortæller tv-vært Signe Molde”

(Politiken, 11.4.2009)

I dette eksempel er *fuck* en del af en demonstration af hvad en kilde (nemlig Signe Molde) sagde i et interview. Jeg har yderli-

gere underinddelt forekomsterne af *fuck* i citater i kategorierne ”citater i form af titel” (fx ”fotobloggen »Black & What the Fuck«, Berlingske Tidende, 6.12.2009), ”film- eller sangcitater” (fx ”fuck om det’ en kliché, hvis det virker” fra en sang af rapperen Marc Johnson, Politiken, 21.9.2009), ”citater af kilde” (som eksemplet ovenfor med Signe Molde) og ”citater som er en skribents demonstration af noget nogen har sagt/skrevet/tænkt”, fx:

”Patruljen oplyste, at beboeren havde fremsat trusler som: ”Fuck den der skole, den er Alt Alt Alt for rådden”” (Folkebladet Glostrup Brøndby Vallensbæk, 2.9.2009)

Fremstillingen i eksemplet er ikke et citat fra en interviewet kilde, men skribentens gengivelse af en ytring som en beboer skulle have sagt til politiet.

Den sidste overordnede kategori af fremstillinger hvori *fuck* indgår, er ”skribentens eget udtryk”, fx:

”Den grå nuance passer perfekt til både kjole og sko - fuck, det er lækkert” (designeren Jim Lyngvild, som kommenterer mode i Ekstra Bladet, 6.12.2009)

De kategorier jeg har beskrevet, kan ses som punkter på et kontinuum: fra en fremstilling med meget distance til *fuck* (”materialiter”) til en fremstilling uden distance (”skribentens eget udtryk”). Herimellem ligger citaterne

der indeholder *fuck*. Citater fra film/sange og titler er de citater som er fremstillet med mest distance til *fuck*, dernæst citaterne der indgår i en kildes udsagn i et interview, og endelig de citater med *fuck* som er skribentens demonstration af hvad nogen sagde/tænkte/skrev. Det diskuteres inden for citatforskningen hvem der har ”ansvaret” for et citat (Rathje 2009b), og uden at komme nærmere ind på denne debat vil jeg blot her nævne at selvom noget fremstilles som et citat (eller materialiter), er der stadig fra skribentens side tale om en *afgørelse* af hvorvidt et *fuck* skal bringes i avisspalterne eller ej – et valg der indskudt må ligge hos den der skriver artiklen (journalisten) eller avisens redaktion/ledelse. Læseren har i øvrigt ikke mulighed for at tjekke fx om kilden virkelig sagde *fuck*, som det evt. gengives, eller om det er noget skribenten har fundet på at kilden sagde.

Overordnet fordeler forekomsterne af *fuck* sig på kategorierne således: I 13,1 % af artiklerne med *fuck* er dette brugt materialiter, i 68,3 % af tilfældene indgår *fuck* i et citat, og i 18,6 % er der tale om at *fuck* er fremstillet som skribentens eget udtryk. Hovedparten af de anvendte forekomster af *fuck* er altså fremstillet som citater. Ser man på hvilke citattyper der er hyppigst, er det dem som er fremstillet med mindst ”afstand”, nemlig citater som demonstrationer af hvad nogen har sagt/tænkt/skrevet, som udgør 42,8 % af citatforekomsterne (se tabel 6).

Citattyper	Titler	Film/sange	Kilder	Demonstrationer
% af artikler med fuck fremstillet som citat	15,6 %	3,5 %	32,6 %	42,8 %

Tabel 6: Den procentvise fordeling af *fuck* på citattyper.

Det er altså hovedparten af forekomsterne af *fuck* som kan tilskrives kilde, titel eller film/sange, som chefredaktøren hævdede – men langt fra alle: 42,8 % af forekomsterne af *fuck* tilhører *ikke* disse kategorier.

Information og Ekstra Bladet er de aviser der procentuelt indeholder flest artikler med *fuck* fremstillet som skribentens eget udtryk (hhv. 31,8 % og 27,4 %). Disse to aviser tillader altså i højere grad at deres skribenter bander direkte, hvilket understreges af at Information er den avis med den laveste andel af de neutrale *fuck* brugt materialiter, og af at Ekstra Bladet er den avis der har færrest citater. I den modsatte ende af skalaen har vi lokalaviserne og Jyllands-Posten: I lokalaviserne findes det procentuelt laveste antal artikler med *fuck* som kommer fra avisskribenten selv (nemlig 10,1 %), og i Jyllands-Posten finder man procentuelt flest *fuck* brugt materialiter (nemlig 26,5 %). Berlingskes chefredaktør havde altså ret i at en stor del af bandeordene i aviserne kan tilskrives kilder eller titler på film og sange, men der er faktisk også en del bandeord som må stå for journalistens egen regning.

Konklusion

I denne artikel har jeg vist at der bandes i aviserne (6 % af alle artikler), og at bandeordene må siges at være blevet hyppigere med tiden – ganske ligesom indledningens læserbrevsskribent formoder det. Til gengæld er det mest populære bandeord det forholdsvis milde udtryk *sgu*, som fx kun 59 % af unge mennesker (jf. Rathje 2009c) regner for et bandeord. De bandeordstyper der bruges i aviserne, ligner unges bandeord fordi der er forholdsmæssigt mange bandeord fra tabu-

Marianne Rathje (f. 1973) er forsker i Dansk Sprognævn.

området ”kroppens nedre funktioner”, men samtidig er der også en hel del sygdomsbandeord, som især ældre mennesker bruger, og som må betegnes som milde eksemplarer af slagsen. Bandeord bruges ofte i aviserne som fremstillinger af hvad nogen har sagt – men ikke kun: Næsten en femtedel af de undersøgte forekomster af *fuck* kan tilskrives avisskribenten selv. Især i Ekstra Bladet og Information får skribenterne lov at bande. Vil man som avislæser undgå bandeord, skal man holde sig fra netop Ekstra Bladet, der bander mest, og hvis man vil undgå de saftige bandeord fra kroppens nedre dele, skal man helst ikke læse gratisaviser eller Information. Læserbrevsskribenter der brokker sig over for mange bandeord, kan til gengæld holde sig til spalterne hos dydige Jyllands-Posten, Berlingske Tidende og lokalaviserne, som er de aviser som har mindst spaltepads til bandeord.

Litteratur

- McEnery, A. & Z. Xiao (2004): ”Swearing in modern British English: the case of *fuck* in the BNC”, i: *Language & Literature*, 13, 3, s. 235-268.
- Rathje, M. (2009a): ”Bandeord for de mindste”, i: *Nyt fra Sprognævnet*, 2009/4, s. 39-45.
- Rathje, M. (2009b): ”Definition af citat i talesprog”, i: *NyS* 37, 2009, s. 125-155.

Rathje, M. (2009c): "Sådan oplever de unge bandeord", i: *Mål & Mæle*, 2009/4, s. 5-11.

Rathje, M. (2010): *Generationssprog*, Dansk Sprognævnns skrifter 43, København.

Stæhr, A. & S. Møldrup (2005): *Ungdommen nu til dags – en diskursanalytisk tilgang til engelsk- og bandeordsdebatten 1995-2005*, upubliceret opgave

ve i faget Sprog II, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet, findes på sprogportalen sproget.dk på adressen <http://sproget.dk/sprogtemaer/bandeord/Ungdommen%20nu%20til%20dags.pdf>.

SPØRGSMÅL OG SVAR

Integrerede ord

SPØRGSMÅL: Jeg arbejder som folkeskolelærer i København. En del af mine elever har indvandrerbaggrund, og jeg har lagt mærke til at de ofte taler om noget de kalder *integrerede ord* – dvs. fremmedord eller andre svære ord som man kender hvis man er blevet integreret i Danmark. Er det et udtryk som Sprognævnet kender?

SVAR: Vi er ikke tidligere stødt på udtrykket, men en søgning i Infomedia (en stor database med over 10 millioner artikler fra mere end 30 danske aviser og magasiner) bekræfter at det findes. Den 30.10.2009 bragte Information således en artikel med antropologen Laura Gilliam som argumenterer for at integrationen slår fejl når børn med indvandrerbaggrund i deres skoleforløb møder

danskheden som noget indforstået og kulturelt betinget. Disse børn lærer dermed fra starten ikke blot at de ikke er danske, men også at de aldrig kan blive det, og løsningen på denne konflikt bliver for dem at skabe en selvforståelse om det at være indvandrer og muslim og være mod danskerne, siger antropologen. Og artiklen fortsætter:

Når først modkulturen er skabt, er den meget svær at ændre for de unge drenge bliver skubbet ud af gruppen, hvis de tilpasser sig skolens krav, og fordi de skaber deres selvforståelse ud fra omverdenens forståelse af dem. "De betegner sig selv som perkere og spejler sig i det portræt, de får via skole og medier og vender det til en styrke. Når f.eks. en 10-årig ser krig og terror be-

gået af muslimer i tv, så kobler han det med egne drengestreger. Sådan er vi, sådan er jeg, lyder logikken,” siger Laura Gilliam. Det smitter også af på sproget; man taler bevidst ”perkerdansk” som en måde at vise solidaritet over for fællesskabet. Det er ikke kun et spørgsmål om, at man har svært ved at tale dansk, men der bliver set ned på, hvad børnene betegner som ”integrerede ord” – lidt sværere ord eller fremmedord (Information 30.10.2009).

Som det fremgår af citatet, er *integrerede ord* sat i citationstegn. Det viser at der er tale om et ret nyt udtryk, men vi har dog fået fortalt at det har været brugt på i hvert fald københavnske folkeskoler i mindst et par år. I øvrigt er der ikke altid tale om at de unge ser ned på de integrerede ord – ofte er der tale om noget positivt – jo flere integrerede ord man kan, jo bedre.

MHA

Skod

SPØRGSMÅL: Hvorfra stammer ordet *skod* om en cigaretstump, og hvor gammelt er det?

SVAR: Politikens Nudansk Ordbog med etymologi (3. udg., 2005) oplyser at *skod* i betydningen ’den sidste stump af en røget cigar el. cigaret’ stammer fra jysk, og at der er tale om samme ord som *skud*, her i betydningen ’noget man skyder el. slynger fra sig el. en rest man kaster bort’. Den Danske Ordbog (bind 5, 2005) skriver tilsvarende at *skod* oprindeligt er en ”jysk form af *skud*”.

I vore dage er *skod* den almindelige betegnelse for en cigaretstump, men tidligere brugte man i rigssproget oftest formen *skud*. Det fremgår af Ordbog over det danske Sprog (bind 19, 1940), der under opslagsordet *skud* nævner betydningen ’cigar- ell. (nu især) cigaretstump (som tændes i et ledigt øjeblik (og atter gemmes))’. Af ordbogens eksempler kan nævnes:

han (*kneb*) ilden af cigaretten med to fingre og stak skudet i lommen
(Harald Herdal: Bisser, 1933).

Ordbogen tilføjer at ordet i betydningen ’cigaretstump’ ofte udtales med samme vokal-lyd som i substantivet *lod* (fx i *trække lod*), og at det ”som gengivelse af vulgært sprog” ses skrevet *skod*, fx

Kasketten sad fast . . og foruden Cigaretten bag Øret dinglede et koldt Skod paa hans Underlæbe (Berlingske Tidende 26.6.1932).

Ordbogen nævner desuden skriveformer som *skoj* og *skøj*.

Formen *skod* kom først med i Retskrivningsordbogen i 1986, men har stået i Nudansk Ordbog siden første udgave fra 1953 - frem til og med 14. udgave fra 1990 med tilføjelsen ”også skrevet *skud*.”

At formen *skod* er blevet udbredt i rigssproget under indflydelse fra jysk, understøttes af Kaj Bom, der i bogen ”Slang” fra 1948 bl.a. skriver følgende:

Især for nogle år siden var det almindeligt at sige *knebefin*, *-stærk* o.s.v; her har vi vistnok også en særjysk lydform (av *knip-pel-*) ligesom i udtalen *skod*, skud, cigaretstump, *skodde den*, trykke gløden av en brændende cigaret (Kaj Bom: Slang, 1948, s. 27).

Vi kan konkludere at formen *skod* har været kendt i det rigsdanske skriftsprog i hvert fald siden begyndelsen af 1930’erne (jf. ovenfor). I talesproget er den formodentlig ældre. Og i dag er der vist ingen der kalder en cigaretstump for et *skud*. Formen er blevet udkonkurreret af det oprindelige jyske *skod*.

Endelig skal nævnes *skod* i den nyere betydning ’noget som er ringe eller dårligt’ (jf. Den Danske Ordbog). Denne betydning er formodentlig afledt af den ovenstående og findes hyppigt i sammensætninger: *skodmusik*, *skodjob*, *skodskole*.

JNJ

Generelle abonnementsvilkår

Levering

Nyt fra Sprognævnet udkommer 4 gange om året, i marts, juni, september og december. Hvis du midt i måneden endnu ikke har modtaget bladet, bedes du henvende dig til Dansk Sprognævn for at få tilsendt et erstatningseksemplar.

Betaling

Abonnementet betales forud, og opkrævning sker i januar, enten ved at Dansk Sprognævn sender dig et indbetalingskort (til betaling på posthuset, i banken eller via netbank) eller via BetalingsService (BS).

Som ny abonnent modtager du de numre der er udkommet i indværende år, samt et indbetalingskort for et fuldt årsabonnement.

Pris

Prisen er 100 kr. om året. Du betaler for et år ad gangen, så selvom du opsiges dit abonnement midt på året, vil du stadig modtage og betale for resten af årets udgivelser.

Varighed og opsigelse

Abonnementet løber indtil du opsiges det skriftligt, enten per brev eller mail. Seneste frist for opsigelse er 10. december. Det er ikke gyldig opsigelse blot at undlade at betale. Ved opsigelse af abonnementet skal du huske selv at opsiges en evt. betalingsaftale med BS.

Flytning

Flytning skal du meddele per telefon, mail eller brev. Ved henvendelser om abonnementet skal du have dit abonnementsnummer klar.

Nyt fra Sprognævnet

2010/3 · september

PP DANMARK

id.nr: 47372

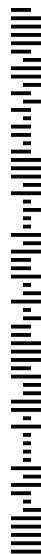
Majonæsekrigen 25 år 1

Spalteplads til bandeord 5

SPØRGSMÅL OG SVAR

Integrerede ord 13

Skod 14

Næste nummer udkommer i december 2010

Ansvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier-Andersen

Redaktionssekretær: Jørgen Nørby Jensen

ISSN 0550-7332

Layout: Falcon Grafisk Design · Tryk: Malchow A/S

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 100 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Dansk Sprognævn

H.C. Andersens Boulevard 2

DK-1553 København V

Abonnement mv.:

Telefon: 33 74 74 09 eller
moerch@dsn.dk

Spørgetelefon: 33 74 74 74

(Mandag-torsdag 10-12 og 13-15)

www.dsn.dk

www.sproget.dk